

Stachys L. – čistec

Lamiaceae

300 druhů, jednoleté, vytrvalé byliny, vzácně polokeře s výskytem v mírném a subtropickém pásmu všech světadílů s výjimkou Austrálie a Nového Zélandu.

Přímé nebo vystoupavé lodyhy, vstřícný list, řapíkatý nebo přisedlý, celistvý. Listeny podepřené lichopřesleny skládají vrcholové lichoklasy. Kalich trubkovitě zvonkovitý, někdy mírně dvoupyský, koruna dvoupyská, plod tvrdka.

Nejvýznamnější druhy z pohledu zahradní a krajinářské architektury:

***Stachys byzantina* C. Koch – čistec vlnatý, zaječí ouško**

(syn. *Stachys lanata* Jacq. non Crantz, *Stachys olympica* auct., *Stachys segetum* Hagen)

Původ: Přirozený výskyt sahá od severu Malé Asie přes jv.Kavkaz až po sever Íránu. U nás je pěstován v zahradách, parcích a hřbitovech odkud občas zplaňuje.

Ekologie: kamenité svahy, keřové porosty. Upřednostňuje otevřená výslunná místa na suchých písčitých půdách.

Růstové a vzhledové charakteristiky: Vytrvalé, 20 cm vysoké rostliny v listu, 80 cm v květu. Plazivý oddenek s přízemními růžicemi listů. Lodyha čtyřhranná, vystoupavá, snadno zakořeňující v dolní položené části, v horní části málo větvená, vlnatě chlupatá. Listy hustě vlnaté, listy v růžici a spodní lodyžní řapíkaté, horní přisedlé. Čepel na bázi klínovitá, kopinatá, 3,5-11,5 x 1-4 cm velká. Lichopřeslen 15–20 květů. Jednotlivé lichopřesleny jsou ve spodní části oddálené, v horní nahloučené, podepřené listeny. Kalich mírně dvoupyský, 8–10 mm dlouhý, kališní cípy trojúhelníkovité, hustě vlnatě chlupaté. Koruna 12–14 mm dlouhá, růžově fialová, na vnější straně hustě vlnatě chlupatá. Horní pysk vyklenutý, dolní pysk trojcípý s největším středním lalokem. Kvete VI – VIII; hemikryptofyt.

Nejvýznamnější odrůdy:

‘Silver Carpet’	L stříbrný, hustě vlnatý	Tvoří sterilní květy	40-60 cm
‘Cotton Ball’	L stříbrný, hustě vlnatý	Sterilní, květ ve vlnatých klubíčkách	45 cm
‘Primrose Heron’	List nažloutlý	Růžový květ	45 cm
‘Byzantimus’	Velký šedě vlnatý list	Sterilní květ	50 cm
‘Big Ears’	Velký méně vlnatý list	Růžový květ	30 cm
‘Silky Fleece’	Malý šedě vlnatý list	Růžově fialový květ	25 cm
‘Striped Phantom’	Krémově panašovaný list	Růžový květ	25 cm
‘Lime Light’	L. nádech do citronové b.	Růžový květ	40 cm
‘Fuzzy Wuzzy’	L stříbrný, zkadeřený	Růžově fialový květ	45 – 50 cm

‘Lime Light’

‘Primrose Heron’

‘Cotton Ball’

‘Silver Carpet’

‘Primrose Heron’

‘Big Ears’

Pěstitelské vlastnosti a požadavky:

Ideálním stanovištěm pro *S. byzantina* je plné slunce, suché, dobře propustné, ne příliš živné, vápenaté půdy. Snese i mělké a vysychavé půdy, toleruje přistínění. V přistínění jsou listy méně plstnaté, méně stříbrné. Nesnáší přemokření, zimní vlhko způsobuje zahnívaní listových růžic. Je představitelem velmi nenáročné a vitální divoce rostoucí trvalky, která se pomocí kořenících bází lodyh a oddenků rychle rozrůstá na stanovišti. Tato schopnost spolu s velmi dobrou vitalitou způsobují, že rostlina může být agresivní k méně vitálním druhům a způsobit jejich vytlačení z porostu. Naopak uvedená vlastnost může být velkou předností při vytváření plošných výsadeb až na extrémně suchých, slunných a na živiny chudých stanovištích. Jako u většiny polostálezelených druhů i u *S. byzantina* část listů přes zimu odumře, zaschne a na jaře je potřebné porost pročistit a současně omezit rozrůstání taxonu, pokud je to žádoucí.

Porost *Stachys byzantina* po zimě

Množení: dělení trsů, řízkování, nesterilní odrůdy také semeny

Použití v zahradní a krajinářské tvorbě:

Široké možnosti uplatnění tohoto taxonu vyplývají z jeho snadného pěstování a množení. Cenný je především jako rostlina okrasná listem s velmi dobrou krycí schopností. Květonosné lodyhy objevující se nejčastěji v VI – VII mohou být někdy z kompozičního hlediska nežádoucí (narušují homogenitu porostu), proto je seřezeme. *Stachys byzantina* můžeme [kombinovat s cibulovinami](#), které nevyžadují

každoroční vyjímání z půdy a pocházejí ze suchých a slunných stanovišť. Vhodné jsou např. *Allium aflatunense*, *A. christophii*, *A. giganteum*, *Camassia*, vyšší druhy *Muscari*, *Nectaroscordum* a jiné. Jako trvalku stanovištního prostoru „Steinanlagen“-ST – „Stanoviště s přítomností kamene“ blíže vymezeného stanovištěm kamenitých „Fels-Steppen“ Fs₁ (Sieber 1990) ji můžeme použít:

- Půdopokryvné výsadby cca 25 x 30 cm zapojí plochu ve 2 roce po výsadbě

- Výsadby záhonového typu - spolu s podobně vitálními druhy

Stachys byzantina, *Allium christophii*, *Nectaroscordum siculum*

- Koruny suchých zídek
- Záhony

- Skalky – pozor na vitalitu
- Výsadby přírodě podobného charakteru na suchých stanovištích v kombinaci se štěrky, písky, kameny a jinými minerálními substráty
- Slunné a suché partie v rodinných zahradách
- Střešní zahrady
- Výsadby hrobových polí
- Nádobý různého typu
- Květní lodyhy lze sušit a využít v aranžování

***Stachys macrantha* Jalas – čistec velkokvětý**

(syn. *Betonica macrantha* C.Koch.)

Původ: Kavkaz, Irán

Ekologie: Rostlina subalpínských kavkazských luk, skalnatých svahů, keřových porostů v nadmořské výšce 1600-3000 m.n.m.

Růstové a vzhledové charakteristiky: Vytrvalá bylina s plazivým oddenkem, v listu vysoká 30cm, v květu 50 cm. Vytváří přizemní růžice dekorativních, dlouze řapíkatých, sytě zelených listů s nevětvenými olistěnými stonky. Listy v růžici jsou oválné, 7-8 x 10-15 cm velké. Okraj listové čepele pravidelně vroubkovaný, líc čepele jemně vrásčitá, lesklá, drsná. Pyskaté, velké květy jsou neseny na vzpřímených lodyhách a uspořádány do lichopřeslenů, skládajících krátký a široký lichoklas. Jednotlivé květy jsou 3-3,5 cm velké, purpurově růžové, objevující se v VI–VIII; hemikryptofyt.

Nejvýznamnější odrůdy:

'Alba'	60 cm	Bílý květ	VI – VII
'Robusta'	60 cm	Růžový květ	VI – VII
'Rosea'	45 cm	Růžový květ	
'Superba'	40 cm	Purpurově růžový, velký květ	VI – VII

'Superba'

'Alba'

'Rosea'

Pěstitelské vlastnosti a požadavky: Rostliny vyžadují čerstvou, humózní půdu a plné slunce. Velmi dobře snášejí polostín (květní násada není tak bohatá), tolerují sucho.

Množení: dělení, semenem

Použití v zahradní a krajinářské tvorbě:

Divoce rostoucí trvalka se záhonovým charakterem, okrasná listem a květem. Je rostlinou stanovištního okruhu „Gehölz-Rand“ – GR₂ – „Lemy dřevinných porostů“ (Sieber 1990). Cenný je velmi dekorativní [list s dobrou krycí schopností](#). Umožňuje mimo jiné kombinovat tento taxon s druhy po odkvětu zatahujícími, jako je např. *Dicentra spectabilis*, *Papaver orientale*, cibuloviny nevyžadující každoroční vybírání z půdy. Dobrá krycí schopnost listu spolu s [rozrůstáním se rostliny](#) do okolí pomocí oddenku ji předurčují k půdním pokryvům. Můžeme ji použít:

- Slunné nebo přistíněné lemy dřevinných vegetačních prvků
- Skalky
- Lemy, obruby
- Předzahrádky
- Intenzivní střešní zahrady

- půdopokryvné výsadby v počtu cca 12 – 16 ks/m²

- Intenzivně ošetřované záhony spolu se záhonovými trvalkami. Vhodný ke kombinaci např. s *Iris sibirica*, *Echinacea purpurea*, *Nepeta* a mnoho jiných

Stachys macrantha a *Alchemilla mollis*

Stachys monnieri (Gouan) P. W. Ball. – čistec Monnierův

Původ: Alpy, Apeniny, Pyreneje

Ekologie: Suché, vápencové, travnaté svahy do 2 400 m n. m.

Růstové a vzhledové charakteristiky: vytrvalá, drsně chlupatá rostlina, tvořící husté trsy. Přízemní listy v růžici, dlouze řapíkaté, elipčité, na bázi srdčité, 2-8 x 1,5-2 cm velké, pravidelně vroubkované. Lodyžní listy podobné přízemním, vstřícné, krátce řapíkaté, směrem ke květenství se zmenšující. Hustý krátký lichoklas složený z 2-4 cm velkých fialových nebo růžových květů.

Nejvýznamnější odrůdy:

'Hummelo'	Lesklý tm.zelený L	Růžově fialový květ	45 cm	VI – VII
<u>'Rosea'</u>	Zelený list	Světle růžový květ	20-40 cm	VI – VIII

***Stachys monnieri* 'Hummelo**

Další druhy: [*Stachys lavandulifolia*](#) Vahl., [*Stachys officinalis*](#) (L.) Trevisan, [*Stachys sylvatica*](#) L., [*Stachys recta*](#) L. – mohou najít uplatnění v přírodě podobných vegetačních prvcích.

Stachys lavandulifolia

Stachys lavandulifolia

Stachys officinalis

Literatura a odkazy:

<http://botany.cz>

http://www.chicagobotanic.org/downloads/planteval_notes/no27_stachys.pdf

<http://botanika.wendys.cz>

Sieber, J.: Die Sichtung der Stauden. Teil 1. Geschichte und Beetstauden. Bonn: Förderungsgesellschaft Gaertenbau. 1990.

Stachys L. In: Slavík, B. a kol. Květena ČR, díl 6, str. 614 – 625. Praha: Academia 2000. ISBN 80-200-0306-1.